

НАТАЛІЯ РОМАНОВИЧ.

ІЗ ДНІВ БОРОТЬБИ.

I. Памяти Ольги Михайлівни Генкін.

Поволі, наче знехотя, свистячи й буркотячи щось про себе, відходив від стації потяг. Йому нема чого хапати ся, його нішо не вабить, — ніхто не кличе його туди в далечінь... то можна поволі, поволі. Раз-два... раз-два...

Молода дівчина, що іхала в третій класі, спішила ся... Йі конче треба поспішати... Там її чекають, чекають люди, обідрані, зруйновані, зневажені; люди, яких можна було безкарно бити, обдирати, знищити усе їхнє майно і навіть безкарно забити. Але вони мусять боронити ся... Вона ж допоможе їм боронити ся... Вона їм везе щось... щось такого, що застрашить їхніх катів... Ось тут, у валізі... Тілько б не пізnav ніхто! Тілько б не відняли від неї її скарбів, її дорогоцінності — того, чим вона є в силі дати спромогу нещасним боронити своє жите... Шокинула хору матір, знервовану, побиту десь у юрбі... Сказала, що швидко поверне. Розуміє ся, швидко. Тілько б доїхати, віддати усе, що везе їм, тим замученим, натерпівшим ся людям — і вона поверне спокійніша, задоволена... Чи на довго? Все однаково... Хоч на хвилинку, на мент... І поверне до матери...

Потяг, що в полі — хто зна від чого — чи підлягаючи буйному вітрови, чи із власної охоти, біг швидче, ніж із початку, знову спиняє новолі свою ходу. Повільніше, повільніше... і став...

Тут вийде... Мусить зупинити ся на цій стації і піти до місточка... Мусить відшукати свою знайому і оповісти свою справу. Але де подіти свій скарб, свою валізку, таку маленьку й таку важку? Лишити па стації. Мабуть буде безпечніше. Зараз по-кличе носія й віддасть йому... за годину верне ся й візьме... Заплатить йому...

Склало ся добре. Залагодила усе і пішла до місточка.

Вертає.

Що там? Чого вони хочуть? Для чого так багато людей та таких лютих, страшних? Може що пізнали? Може?... Алеж ні! Кому б то цікаво оглядати її невеличке майно? Коли їх так багато тут... Що то? Швиденько, пробігти непомітно на стацію, може сковають там... Бо юрба... юрба...

Похмура, зловісна, гнітуча юрба... Здорові, з червоними пікками, з киями, з камнями, з ножами... Такі въвроподібні і такі страшні... Хлонці, підростки обідрані, брудні, крикливи, нелюдські... Жінки... жінки в цікавими очима, трохи налякані, але в задоволенем чекають... Юрба сильна, темна, лута, роздраzenа — така страшна в своїй темності і звірости... Ревінне, рик, регіт, страшний гемонський регіт... свист... крики.

— Де? Де вона? Хто сказав? Хто знає?

— Там на стації... бачив... бачив її куфри... Повно оружя... Револьвери... ножі. Так багато... І я бачив...

— Ножі, револьвери! — гуділа грізно юрба. — Нас різати, забивати... То Жиди, усе Жиди... Братці, не віддамо їй, заберем собі, будем їх різати...

— За мало... Мусимо її забити...

— Збити, замордувати... ото добре... так і слід їй...

— Та вона не Жидівка може... не губіть душі християнської — почули ся жіночі голоси...

— Т-с-с. Мовчать! То не важне... Мусить бути Жидівкою, коли везе таке з собою... Бити Жидівку... Забемо її. У-у-у... Забемо. Диви... Нас різати!.. У-у-у.

— Там щось бігло... мабуть вона.

— Ні, то дві пані пройшли.

— Ну дві, тим краще... бити обох... Гей, на стацію, а хутчій. Де Жидівка? Бити! різати! Ач, яке вигадала... вона — паночка „благородна“ з виду, то її може свободно возити бомби... Ач яка... Постій, навчимо... Братці, хутчій, шукай, бий, нівеч!

*

Сховали ся... арештовано її замкнуто їх до кімнати, під додглядом жандарів, поліцаяв... Обіцяли боронити.

Сховали ся... Бліді, трепетлючі, майже непритомні. Забують... А оруже заберуть... А там чекають на нього, так чекають... Не мати-мутъ чим боронити ся від нападу. Дадуть знов анущати ся над собою, забити себе навіть... А мати? Її обіцяла вернути ся незабаром... Слаба, може вмираючи чекає... Забують... Де сховати ся? Як утекти? Нема поради... Вони безсильно молоді дівчата самі, в замкненій кімнаті, і тілько очі жандарів, нахабні, холодні, трохи... ні... не може бути... трохи наче незвичливо усъміхнені очі переслідують їх увесь час. А за дверима, за вікнами юрба...

зловісна, погрожуючи, ревучи, хвилюючи ся... неминуча...

Даїнь-даїнь... розбилось скло в вікні і разом із каміннями покотилося по долівці. Кілька малих хлопців скочило на вікно...

— Братці, ось тут, тут є... Вона, Жидівка, розбійниця. Аж дві... Гей, сюди усіє...

Тр-р-р... загуркотіло дверима... Бий двері, розвивай!

Тр-р-р — раз... раз... упали міцно збудовані двері...

Юрба... роздразнена, темна Юрба. Юрба з озвірівших мушчин, узброєних, із ножами, з киями, грубими й міцними... З нелюдських підростків, свистячих, підхвалюючих, викликуючих бойові поклики... бий Жидівку... і ту і ту бий... З осатанілих жінок, що палаючими очима вдивляють ся, наче їдять жертв своїх... Юрба, грізна, сильна, узброєна... по що? Має очевидно боронити ся від слабих, безпомічних дівчат...

— У-у-у... Геть її звідси! Витягай, витягай! Так іх, так! Жидівка... Гей, на подвір'є їх... Р-раз...

Хмара, темна, гнітюча хмара заслала очі дівчат. Одна нервово, не памятаючи себе, витягла хреста, що на грудях був скований...

Остовпіла... замовкла Юрба... на мент...

— Брешуть, Жидівки!.. Братці.. Аджеж пожі, бомби веали... Бий! Не бій ся! Бий!

Хмара, важка, грізна, гнітюча усе близче й близче... Лізє... суне ся, суне ся... ось-ось задавить... Уже...

За хвилю витягли на подвір'є й розшарпали...

Пової, свистячи й буркотячи щось, підходив до стації поїзд. З ним мала вертати молода дівчина. Не спішив ся... ледви-ледви повертає своїми величезними колесами... На його нікто не чекає, ніхто не кличе його.

ІІ. Похорон.

Шадав дощ... Такий маленький, теплий дощик, що одноманітно стукотів по дахах і вікнах: тук-тук, тут-тук... Небо заволочене було легкими хмарами, з-за яких здавалося ось-ось незабаром прогляне сонце... Так, може ось-ось і прогляне.

Понуро й мовчки, наче прислухаючи ся до одноманітного глуму дощевих крапель, посував ся наперед похід... похоронний похід. Похоронний — бо хоч не було съященників і хору, не було съвічок та хоругов — проте були три труни.

Юрба, величезна, поважна юрба... море голов. Молоді й старші, обідрані й пишно вбрани, в ріжних уніформах і цівільні, гарні панночки і поважні пані в жалобі — многотисячна, ріжноманітна юрба мала одно обличе, жалісне, сумне... Серед неї три труни, засипані цвітами, вінками, прибрані червоними стяжками, труни, що крили в собі когось молодого й нещасного.

Трошки голоснійше застукотів дощик по дахах і вікнах... Наче у відповідь йому иолили ся слюзи... в юрбі почули ся ридання... Ридання по сих молодих істотах, молодих, так недавно здорових, гарних, жите яких перепинила саллацька куля... Ридання по сих молодих, заваятих борцях, які знайшли смерть так несподівано, в такий щасливий, дорогий час, час съяткування свободи... завойованої свободи... в час, коли на съятії свободи домагалися бачити своїх братів-борців, що доєї сиділи за кратами, і поривалися привести їх, визволити їх із-за мурів тюрми... в час, коли съяткуваннє давно пожаданої свободи, завойованої кровю братів, обернулося в бойовище... в поле війни... узброєних солдат проти безоружної юрби... Ридання важкі і нестримані... ридання жалісні, усе голоснійші й голоснійші... Бож і небо плакало: каплі дощу все забільшувалися, усе сильнійше вдарялися о дахи й вікна і стукотіли, стукотіли. Земні й небесні слюзи з'єдналися, зливалися одні в другими, шуміли, утворювали укупі якесь одно величне, грізне ридання, що підіймалося до неба, до хмар, до тих — наче нагромадження снігу — хмар, що здавалися то такими нетрівкими й легкими, то такими важкими й гнітючими і ховали за собою сонце...

Поволі стихало риданнє... Тихий вітрець промайнув, злегенька обвіяв обличя і усе забільшуєчись підіймався до неба... Здував хмари, сильнійше й сильнійш... міцно й властно розкидав їх і майже зовсім усунув...

Дощ перестав.

Цонуро і сумно, співаючи щось тоскне й жалісне вступав похід на кладовище... Труни — червоші, убраці труни наче пили серед моря голов, такі мелянхолійні під сими червоними прaporами і вінками з квіток... Усе близче й близче те місце, де на вікі лишаться вони... забиті так несподівано, зрадливо в час, коли зашанувала свобода, коли усі бувші раби й холопи були признані за людей, маючих право на жите, на розпорядження своїм житєм, своїми почуттями й думками, отверто і не ховаючись... Збиті у ща-

сливу хвилину съвідомості своєї сили, бачучи реальні наслідки, як здавало ся, сеї боротьби, яка була їх житєм, їх метою... Може її варто було вмерти власне в ту щасливу хвилину, коли ще серце раділо від здобутого щастя, коли відбили зва мурів братів-борців, коли здавало ся — на завжди зникло пануваннє сили, нагая, кулї, кия, лишило ся — необмежене пануваннє свободи... То була хвиля, лише хвиля... Може мильна, але щаслива... Може краще було вмерти, аніж роачарувати ся, знов побачити у всій дивоглядності повертаючий кошмар бійки, мордування, нагаїв...

Може...

Стовпили ся коло ями... великої, братської ями, де їх укупі покладуть — сих молодих борців.

Останнє прощаннє... останні ридання... уже спустили, уже засипають... За кілька хвилин лише горб підіймає ся на місці, де поклали трьох — кулею забитих... Лише горб.

Але вже сонце, що поволі вийшло зва хмар, освітлює своїми проміннями сей горб... Трохи спадає журба... Трохи живійші рухи... Перед юрбою стає офіцир; лицє його съвітить ся оживленням і любовю.

— Братя! Хоч перед тілько що насипаною могилою випадає промовляти лише молитви, але я хотів би щось інше сказати... Засипано зараз землею сих молодих борців... Душі їхні коло нас... вони чекають, вони жадають, щоб ми приrekли їм обіцянку, велику, важну для них обіцянку... Щоб ми присягнули їм тут, на сїй съвіжій могилі, що те, за що вони вмерли, не вмре разом із ними, що ми провадити-мень далі боротьбу... боротьбу за свободу, дійсну свободу і краще жите...

— Присягаюсь!... — піднявши обидві руки в гору твердим голосом викликнув він...

— Присягаюсь — прогреміла велична юрба, як один чоловік.

— Присягнімо, що ми ії на крок не відступимо перед силою, тиском, погрозами... Що ми нічого не віддамо з своїх здобутих прав, що будемо тримати ся до останньої краплі крові, як вони, сї хоробрі, славні борці! Присягаюсь!...

— Присягаюсь — наче гучна луна розлягає ся па поклик юрби.

— Присягнімо, що за прикладом на віки поснувших борців,

маючи образ їх у сердці своїм, ми уперто, терпливо й рішучо під демо на зустріч усім темним силам і вступивши в останній рішаючий бій з ними — волимо вмерти, аніж піддати ся грубим оковам насилля і злоби, волимо лежати ось тут, у холодній землі, аніж жити в неволі і рабстві. Присягаюсь!

— Присягаюсь — вторувала юрба, і її могучий голос, то твердий, як сталь — рішучий і грізний, то неривпий риданнями — жалісний і стогнучий летів ген до неба, до сонця, яке поволі ховало ся за легкі хмарі...

Маленький дощ, такий одноманітний і рясний, тихо, без шуму падав на землю і лягав легкими краплями...



МАРІЙКА ПІДГІРЯНКА.

С П I В А Н К И.

| | |
|-----------------------|----------------------|
| Попід гору стежечка, | А вже тую стежечку |
| Попід ліс, | Сніг припав, |
| Туди мої співанки | А вже мої жалощи |
| Вітер ніс. | Жаль приспав. |
| Гей, веселі співанки, | Деж ви мої співанки, |
| Пишний май, | Деж мій рай? |
| Вилили ся радоші | Вилили ся жалощи |
| Через край. | Через край. |

